

Viorel Cosma

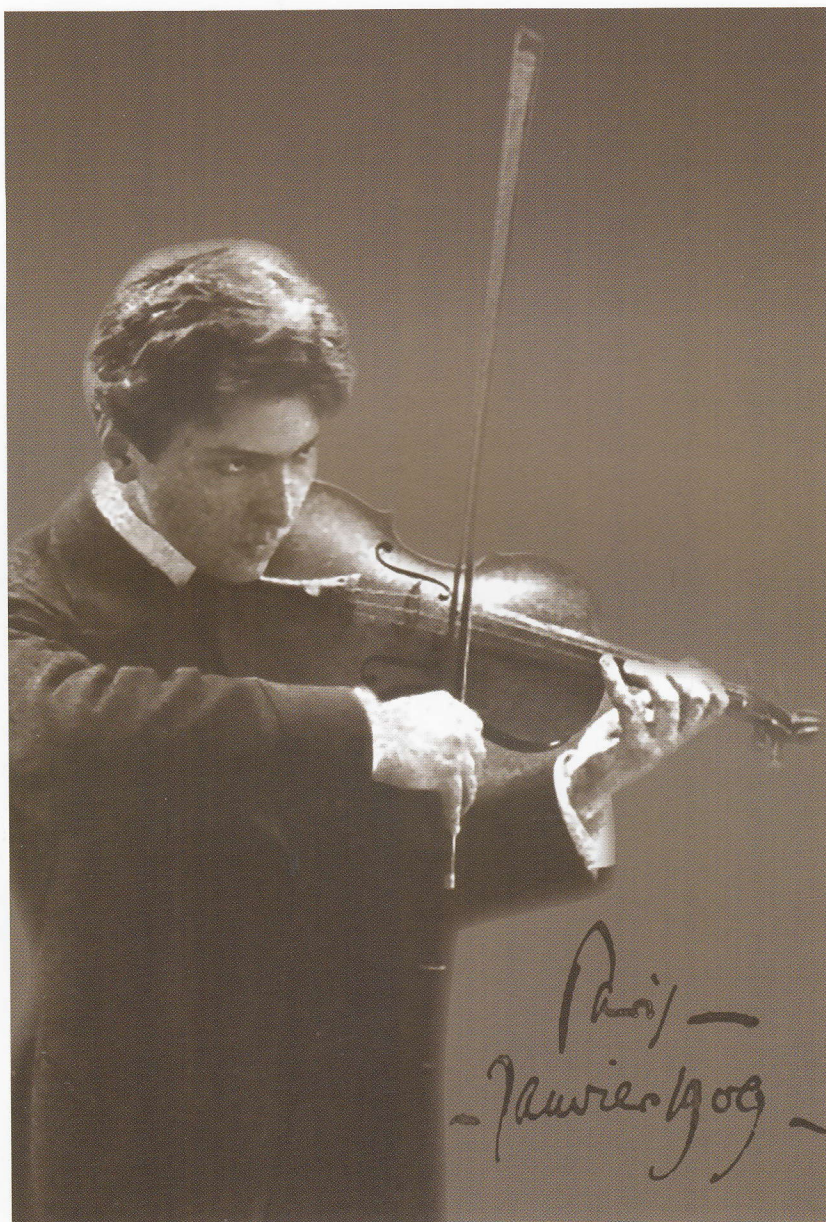
Muzicianul de geniu în imagini

George Enescu

Le musicien de génie en images

I

Muzicianul de geniu / Le musicien de génie 7 / 17

Copilăria / L'enfance (1881-1895) 29

Adolescența / L'adolescence (1895-1910) 49

Tineretea / La jeunesse (1910-1921) 99

Muzicianul de geniu

Personalitate singulară în cultura românească și universală din secolul XX, George Enescu a cunoscut după moartea sa (1955) o radicală evaluare a moștenirii sale spirituale. În special compozitorul-Enescu, strivit de plurivalentul interpret (violonist, dirijor, pianist) care și-a asigurat o carieră internațională strălucită timp de peste o jumătate de veac, a rămas într-o nemeritată și apăsătoare umbră, autorul unor partituri de amploare nereușind nici măcar să-și asculte lucrările în timpul vieții. Cât despre tipărirea lor, nici nu se punea problema, rigoarea profesionistului Enescu în acest domeniu fiind proverbială.

Copil-minune, născut într-un mic sat din nordul Moldovei, la granița României cu Imperiul Austro-Ungar și Ucraina (Liveni-Vârnav, 1881), George Enescu a avut șansa să poposească la studii muzicale la Viena începând de la vârsta de 7 ani. Adolescența și afirmarea în calitate de compozitor s-au petrecut la Conservatorul din Paris, unde Enescu a izbucnit surprinzător în pragul secolului XX cu piese simfonice de răsunet european (*Rapsodiile Române, Dixtuorul, Octetul și Simfonia nr. 1*). Între virtuozul interpret și fabulosul compozitor a început o luptă surdă, din care modestul creator a trecut în plan secund spre a face loc spectaculoasei cariere de plurivalent instrumentist și dirijor, iar mai târziu, la maturitate, și de pedagog. Profund legat de pământul natal, George Enescu și-a petrecut anii grei ai războaielor mondiale (1916-1918, 1940-1945) în patrie, ajutând la afirmarea valorilor artistice autohtone prin inițiative majore (fondări de formații artistice camerale, simfonice și lirico-dramatice, concerte și recitaluri pentru cultura muzicală generală, crearea Societății Compozitorilor Români pentru stimularea creatorilor autohtoni, acordarea de premii naționale tinerilor compozitori etc.). Alegându-și Franța drept centru de iradiere a carierei de violonist și dirijor pentru turneele din Europa și America de Nord, George Enescu a decis – după 1946 – să se stabilească definitiv la Paris, unde și-a aflat sfârșitul la vârsta de 74 de ani (1955). Aici, în orașul-lumină, a văzut strălucirile rampei capodopera lirică *Oedipe* (1936), lucrarea care a impus o personalitate de autentic creator. Cele trei *Suite orchestrale* și cinci *Simfonii*, poemele simfonice *Isis* și *Vox Maris*, *Capriciul Român pentru vioară și orchestră*, *Simfonia concertantă pentru violoncel și orchestră*, *Sonatele pentru pian, vioară și violoncel*, dar mai ales lucrările camerale (de la *Cvartete* și *Cvintet* până la *Octet* și *Dixtuor*) au confirmat postum un compozitor de anvergură simfonică, nu un simplu autor minor de *Rapsodii Române* (cum l-au calificat, din necunoaștere, pe Enescu unii istorici și cercetători improvizați).

**...Fără ca mai
nimic să fie
pregătit, fără
ca nimeni să-l
fi prevăzut,
[Enescu] apare
pe neașteptate,
ieșit din
străfundul gliei
românești, acest
Făt-Frumos al
muzicii.**

Mihail Jora

Enescu-compozitorul și-a impus personalitatea în contemporaneitatea postumă atunci când partiturile sale au pătruns și în repertoriul marilor formații simfonice străine, când tragedia lirică *Oedipe* a fost reprezentată pe scenele din Belgia, Germania, Austria, Polonia, România, Italia, când tinerii instrumentiști prezenți la Concursurile Internaționale „George Enescu” de la București (după 1967) au descoperit suitele, sonatele și miniaturile pentru vioară, pian și violoncel, când discurile au completat catalogul limitat al celor 33 de opusuri (de la moartea artistului) cu peste 100 de titluri recent descoperite, schimbând radical imaginea acestui înzestrat muzician român.

Desigur că un aport esențial în configurarea noii „staturi” artistice singulare a lui George Enescu l-au adus cercetarea și muzicologia contemporane, care, prin monografii, ediții critice și documentare, corpusuri de corespondență, studii și comunicări științifice, au reușit să completeze figura complexă a unui geniu renescentist (muzician, artist plastic, literat, actor, cântăreț, folclorist).

Iată de ce am considerat că este necesar să adăugăm tuturor acestora o biografie în imagini a strălucitului muzician, care să aducă ceva în plus: splendoarea estetică a chipului său.

Sunt printre aceia care, la sfârșitul veacului trecut – mărturisea preotul Gala Galaction (1879-1961), scriitor, traducător și academician – am contemplat, cu extaz, răsăritul acestui luceafăr al geniului românesc... Uneori, când aud sau citesc «era de față și marele nostru Enescu», am o curioasă mișcare sufletească! Cred că aș simți același lucru când m-ar striga cineva într-o zi: «Vino de vezi pe Făt-Frumos!».

Un alt distins membru al Academiei Române, compozitorul și profesorul Mihail Jora, și-a privit colegul de breaslă ca pe omul din poveste, răsărit miraculos... „Fără ca mai nimic să fie pregătit, fără ca nimeni să-l fi prevăzut, [Enescu] apare pe neașteptate, ieșit din străfundul gliei românești, acest Făt-Frumos al muzicii.”

Nu puțini literați i-au asemuit înfățișarea cu a unui zeu. „M-a uimit prin măreția surâsului său, și în care am recunoscut pe Enescu...” – scria George Călinescu, criticul literar cu virtuți de geniu. „Într-o mână ținea un sicriș, asemeni unui sarcofag de copil de faraon, o cutie de fapt pentru două viori. Pășea modest, după vocabularul curent, nu distant și nici familiar, nu teatral abstras, dar nici amestecat cu strada. Mi s-a părut un zeu.”

Istoricul și criticul literar Valeriu Râpeanu s-a „apropiat de Enescu” fiindcă „imaginația noastră îl asemuia chipului de tânăr zeu al celuiilalt moldovean: Eminescu”. Recunoștea că „era pentru mulți dintre noi asemeni unui Făt-Frumos din Basme”.

Scriitoarea și memorialista Alice Magheru, prezentă cu soțul ei la majoritatea ședințelor de muzică de la Vila Luminiș din Sinaia, îl privea pe Enescu ore întregi – cum mărturisea în revista „Ramuri” (1981) – deoarece „era frumos ca un Zeu”. După ce i-a surprins fotografia la 20 de ani pe coperta revistei „Musica” din Paris, compozitoarea și pianista Didia Saint-Georges (1888-1979) a exclamat admirativ într-un eseu din „Caiete Botoșănene” (1985): „Era de-o frumusețe de arhanghel

și mi-am dat seama că acesta era pentru mine chipul ideal visat și... inaccessibil“.

În sfârșit, George Enescu a fost asemuit și cu *Sfinxul antic*. „Nu știu dacă depășise vârsta de 21 de ani...“ – își amintea pianista, scriitoarea și profesoara Cella Delavrancea, colaboratoarea maestrului în numeroase recitaluri și concerte. „Era subțire și avea un veston care părea foarte scurt. Părul lung, fața ciudată. Avea figură de pisică (sic!) și de sfinx. Porecla de *Pinx* de aici se trage... Când cânta Enescu, regina picta *Bibliile* ei, care sunt acum la Curtea de Argeș și la Vatican. Am văzut-o, picta frumos și foarte des îl reprezenta pe Enescu în *Sfinx* când evoca scene din *Vechiul Testament* în chenare.“

Dincolo de aceste denumiri, supranume, porecle, intimități atribuite de personalități, cercetători, admiratori, prieteni, au existat și profesioniști ai penelului, ai peliculei, ai aparatelor de fotografiat, care au fixat chipul geniului trecut prin sufletul unor mari artiști/creatori. Din galeria de admiratori consecvenți, fideli de-a lungul unor decenii de viață paralelă parcurse într-o reciprocă atmosferă familiară, exemplară prin sentiment și credință într-un ideal sufletesc de înaltă superioritate spirituală, s-au desprins un critic muzical, eseist și fin literat (Emanoil Ciomac) și un pictor, portretist de mare profunzime (Corneliu Baba). Ambii creatori au stat mereu în umbra geniului din Liveni, oferind posterității o suită de imagini (literare și plastice), indispensabile unei „biografii“ ascunse în infinite meandre de necuprins.

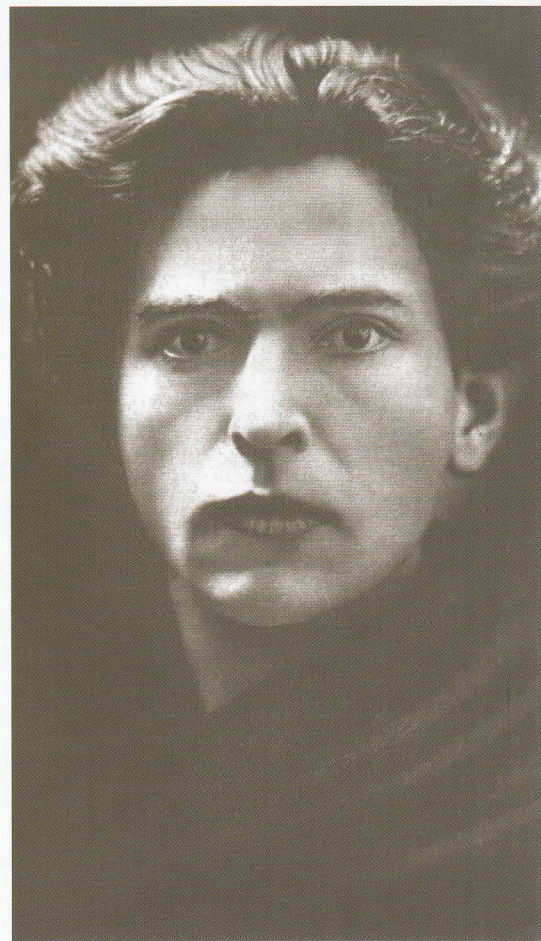
Sub titlul *Siluate, înfățișări, efigii*, moldoveanul Emanoil Ciomac (1890-1962), autorul primei schițe biografice enesciene, publicată acum 100 de ani (în revista „Convorbiri literare“, 1915), ne oferă – pas cu pas – chipul geniului, de la copil-minune până la gigantul artei sunetelor în amurgul apăsător al vieții omului, deznăscut de țară, de o societate în derivă, cu un destin tragic.

„Copil bălai până la 17 ani (caracteristică a neamului românesc, accentuată mai cu seamă în Moldova), devenind apoi tot mai brun la păr, dar cu pielea albă și îmbujorată, cu privirea venită dintr-un adânc de seninătate, mătăsoasă, catifelată, cu ochii aceia căprui, luminoși, pe care unii îi găsesc reci, alții dezmierdători, a crescut un bărbat voinic, al cărui aspect impunea în anii maturității prin liniște și masivitate, printr-o putere voluntar potolită, sigur pe sine, cu toată aparența sfoasă în societate.“

La vârsta de cinci ani, Costache Enescu și-a luat copilul, îndreptându-se spre Iași, ca profesorul Eduard Caudella să-i testeze talentul. După faimoasa întâlnire cu obrăznicuțul muzician din Liveni, dascălul i-a dat una dintre viorile sale ca să se fotografieze la cel mai renumit

Auzisem despre Enescu, dar nu-mi închipuisem că impresia va fi cea pe care am trăit-o. După concert am umblat năuc pe străzi. Auzisem ca un fel de vrăjitorie din care nu mă puteam dezmetici.

Corneliu Baba

M-a uimit prin măreția surâsului său, și în care am recunoscut pe Enescu. Într-o mână ținea un sicriș, asemeni unui sarcofag de copil de faraon, o cutie de fapt pentru două viori. Pășea modest, după vocabularul curent, nu distant și nici familiar, nu teatral abstras, dar nici amestecat cu strada. Mi s-a părut un zeu.

George Călinescu

artist din capitala Moldovei, Nestor Heck, nimeni altul decât fotograful lui Eminescu (1886), cel care ne-a lăsat ultima imagine a Luceafărului. Micul Enescu, cocoțat pe pernele scaunului, scrie cu mâna dreaptă o partitură, iar cu stânga abia sprijină o vioară între piciorușele încrucișate, spre a putea cuprinde instrumentul lui Caudella. „Va fi compozitor mare și mare violonist” – se pare ca a intuit fotograful ieșean. „Emblematică imagine” pentru chipul geniului!

„Vulcanul lăuntric răzbătea rar în afară – continuă Emanoil Ciomac «silueta» tânărului muzician –, la repetiții, când vocea sa răsuna uneori pe neașteptate, sperînd chiar și pe cei care trăiau în intimitatea lui, uimiți să-l cunoască și sub acest aspect furtunos. Dar izbucnirile temperamentului său năvalnic erau, de obicei, stăpânite, precum am mai spus-o, de voința puternică, o voință, am zice, beethoveniană. Beethoveniană îi era și fața, ce adesea amintește de faimoasa mască.

Ca și la «Titanul de la Bonn», vârsta a modelat trăsăturile puternice ale feței, de un admirabil oval în adolescență, apoi, pe la 30 de ani, rotunjindu-se, cu obraji foarte plini și netezi.

Părul îi era bogat, ondulat, adesea asemănător cu o coamă leonină, pe un creștet masiv, deasupra unei frunți verticale ce părea o stâncă de promontoriu. Toată persoana lui, mai cu seamă în apariția ei pe podium, dădea o impresie de măreție și de putere magnetică.

Nu putea trece neobservată acea înfățișare de artist, de personalitate deosebită, în orice mediu și împrejurare, oricât de voluntară, modestă și de retrasă i-ar fi fost ținuta, plină de acea deferență și urbanitate, pe care a desăvârșit-o o educație în tot felul îngrijită.

Băiețușul dolofan are, după fotografii, un cap rotund, am zice încă «neformat». Dimitrie Pherekide, prieten din adolescență, și-l amintește la vârsta de 14 ani, când l-a adus părintele său, pentru întâia oară, la Paris. Era tuns «cazon», avea o înfățișare de copil drăguț, dar când mînuia arcușul pe vioară, o siguranță de maestru, impunătoare. Ca tânăr, în jurul vârstei de 20 de ani, devenise de o impresionantă finețe în trăsături și siluetă. Zvelt, elegant, îmbrăcat după moda engleză, el este, după cum îl înfățișează o fotografie din Londra din 1905, de o excepțională frumusețe.

Tot așa de tânăr îl vedem într-un grup, cu prilejul sărbătoririi lui Rimski-Korsakov, când acesta din urmă a fost primit de Societatea Compozitorilor Francezi. Marele

compozitor rus e în primul rând, alături de Saint-Saëns. În spatele lor, celebrități ale timpului: Rachmaninov, Savonov, Blumenfeld, Kussewitzki, Wanda Landowska, Hardy Bauer, Șaliapin, Alfredo Casella, Casadesus, Enescu.

Un critic italian, Bruno Barilli, evoca imaginea lui George Enescu pe vremea când îl văzuse pentru întâia oară, cam pe la 1900. Pare-se, pe atunci, impresiona prin bogăția capilară, până și a sprâncenelor. «Semăna – scrie Barilli, mult mai târziu, în toamna anului 1939 (cu prilejul unui concert la Teatrul Adriano, când Enescu a apărut în tripla calitate de violonist, compozitor și dirijor, obținând un succes epocal în fața dificilului public din Roma) – cu un tânăr indian din America. Deși avea părul vâlvoi, era bellissimo.»

Cu timpul, această podoabă a capului s-a redus, dar nu până într-atât încât să fie socotită suficient de pieptănată, de «corectă». Un portar de la Cazinoul din Sinaia, în 1922, i-a interzis lui Enescu intrarea în elegantele saloane de dans și în cele ale jucătorilor de chemin-de-fer și ruletă, sub cuvânt că nu are «freza» aranjată.

De pe la 40 de ani, înfățișarea începe treptat, treptat, să se schimbe. Enescu pare mai puțin tânăr, deși, cam în același an, o fotografie ni-l arată în mijlocul Cvartetului «Arnold Rosé», cu aparența unui student între profesori bătrâni.

O altă fotografie, luată cu prilejul botezului lui Dinu Lipatti, ni-l arată pe Enescu, care-i fusese naș, «lepădându-se de trei ori de Satana și împreunându-se de trei ori cu Christos», aplecându-se spre copilul botezat târziu (când avea peste trei ani și manifestase unele daruri muzicale) și întinzându-i în chip profetic o cunună de lauri, înscenare a tatălui lui Dinu Lipatti, care l-a cam supărat atunci pe George Enescu, prin publicitatea dată acestui eveniment. Astăzi cred că-l privește cu melancolie și cu mândrie, gândindu-se, mai cu seamă, la gloria pianistului de talie mondială, mort la 33 de ani.

Statura lui George Enescu începe să se încovoiaie în această imagine. Îmbrăcămintea, o jachetă sură, încheiată foarte aproape de gât, cu multe buzunare laterale, pantaloni strâmți, «botine» lungi, cu nasturi.

I se încovoiaie și colțurile gurii – din ce în ce mai dureros în anii din urmă.

Cu timpul, fața începe să se brăzdeze, obrajii să-i slăbească, fruntea mare și luminoasă arăta o vână verticală, ca în frumoasa mască făcută de Milița Petrașcu. Profilul e aproape grec, nasul foarte

